

Oblike in metode dela s starši v vzgojno-izobraževalnih institucijah

Marko Jerebič, profesor zgodovine in sociologije, OŠ Beltinci

Šola prevzema vse bolj pomembno vlogo v vsakdanjem življenju otrok, njihovih staršev in celih družin. Za slednje je šolska uspešnost otrok postala sestavni del družinskega življenja. Tu je potrebno vzpostaviti kvalitetno partnerstvo med šolo in starši. Dvosmeren, soodvisen partnerski odnos med starši in strokovnim delavcem je pogoj za dobro sodelovanje. Sodelovanje se lahko dogaja doma ali zunaj doma, lahko gre za formalno sodelovanje, v obliki govorilnih ur, roditeljskih sestankov, s sodelovanjem v svetu staršev ... ali neformalno, kot so čajanke, športne dejavnosti, delavnice za starše, spletna omrežja, dnevi odprtih vrat, interesne dejavnosti ipd. Strokovni delavci se pri sodelovanju s starši pogosto srečujejo tudi s številnimi ovirami. Težavo lahko predstavljajo nezainteresiranost, nezmožnost ali neznanje staršev, lahko pa je težava tudi na strani strokovnega delavca. To je lahko pomanjkanje znanja, nezadostna strokovna usposobljenost, pomanjkanje izkušenj in spretnosti, lastna nesigurnost in nezaupanje ter negotovost. Ovire so lahko tudi sistemske narave, kjer gre običajno za drugačne poglede vodstva na situacijo. Učitelji in vzgojitelji v šolah potrebujejo znanja za avtonomno odločanje, varno delo ter interaktivna znanja, ki lahko olajšajo sposobnost komuniciranja.

Ključni pojmi: sodelovanje, participacija staršev, kompetentnost strokovnih delavcev, oblike vključevanja staršev, ovire v komunikaciji.

Živimo v času, ko se vsakdanje dogajanje in družbene spremembe dogajajo s tako hitrostjo, da jim večina ljudi velikokrat sploh ne uspe več slediti in postajajo del nas kot neko prehodno obdobje. Ne glede na ta eksponentni razvoj pa določene značnosti tem spremembam morajo slediti. Ena takih je tudi pedagoška znanost.

Obstoječe družbene spremembe zahtevajo drugačne oblike dela in popolnoma novo vlogo učitelja in šole kot izobraževalne ustanove. Dobro sodelovanje med učitelji, starši in šolo kot institucijo je temelj ustvarjanja ugodnih razmer za otrokovo uspešnost.

Nosilci sodobne pedagoške miselnosti so učitelji, ki morajo učence popeljati skozi vzgojno-izobraževalni proces, v katerem se zrcali kultura družbe (Šrot in Rizman 2013, 225). Nastopajo v vlogi uslužbencev, strokovnjakov, osebnosti, raziskovalcev, ki morajo učence 21. stoletja usposobiti, da si pridobijo spretnosti za »razumevanje, učenje, razmišljanje in vodenje predmetov, trajna prepričanja in stališča, temelje odgovornosti in strategije samoocenjevanja« (Standardi za učenca 21. stoletja 2011, 15).

Iz zapisanega lahko sklepamo, da ima šola pomembno vlogo v vsakdanjem življenju otrok, staršev in celih družin. Za slednje je šolska uspešnost

otrok postala sestavni del družinskega življenja. Za naše vsakdanje življenje je vse bolj značilno ožene osebni stiki, v katerem nam zmanjkuje časa za vzpostavljanje odnosov in ustrezno komunikacijo (Šrot in Rizman 2013, 225).

V vzgojno-izobraževalnem procesu naj bi bil kompetenten učitelj tisti, ki je sposoben ustvariti razmere za uspešno delo otrok in vzpostaviti dialog med starši in učitelji. Dvosmeren, soodvisen partnerski odnos med starši in učitelji je pogoj za dobro sodelovanje, ki ima ugodne posledice tako za učitelje kot za starše, ki so informirani o napredovanju njihovega otroka v učnem in osebostnem razvoju (Šrot in Rizman 2013, 225).

O kakovostnem sodelovanju govorimo, ko si učitelji in starši delijo odgovornost za uspešen razvoj otrok in ko so v komunikacijo in sodelovanje uspešno vključeni vsi deležniki vzgojno-izobraževalnega procesa.

Med pogoje za učno uspešnost učencev in njihov optimalen osebostni razvoj sodijo še prizadevanja staršev pri oblikovanju domačega okolja, ki spodbuja učenje, realistična pričakovanja otrokovih dosežkov in vključenost staršev v otrokovo šolsko delo (Kalin in drugi 2009). Lahko bi rekli, da postaja sodelovanje med starši in vzgojno-izobraževalnimi ustanovami pravi izziv, obenem pa velika dodana vrednost. Seveda pod pogoji, da sta komunikacija in sodelovanje obojestransko, pristno, iskreno in na ustreznem socialnem in strokovnem nivoju.

Usposobljenost in kompetentnost za delo s starši

Princip in model izobraževanja in usposabljanja vplivata na ključne kompetence učiteljev. Delimo jih na splošne, ki so predmetno neodvisne in se nanašajo na komunikacijo, reševanje problemov, sklepanja, vodstvo, ustvarjalnost, motivacijo, timsko delo, spretnosti pridobivanja znanja in vseživljenjsko učenje, ter na predmetno specifične, ki so vezane na predmetna področja in se nanašajo na poučevanje posameznih predmetnih vsebin (matematičnih, jezikovnih, informacijskih, naravoslovnih ...) (Šrot in Rizman 2013, 226).

Obstaja več definicij različnih avtorjev, ki opredeljujejo kompetence učiteljev za uspešno sodelovanje s starši. Pri oblikovanju profesionalnih kompetenc učiteljev so slovenski strokovnjaki izhajali iz sociokulturno-konstruktivistične paradigme. Tako se ena izmed 39 učiteljevih kompetenc glasi: »Učitelj učinkovito komunicira in sodeluje s starši in drugimi osebami, odgovornimi za učence.« (Pekljaj 2006, 27) V literaturi je zaslediti delitev kompetenc na dve skupini:

- kompetence učitelja glede na njegovo strokovno usposobljenost za sodelovanje s starši

Učitelj obvlada svoje strokovno in praktično delo ter sodelovanje s starši; zna reševati probleme in konflikte; k sodelovanju zna pritegniti starše, ki redkeje sodelujejo s šolo; zna sodelovati s starši, ki imajo težave s svojimi otroki, jim pomaga pri vzgojnem delu in reševanju učnih težav teh otrok; ima znanje in sposobnosti dobrega učitelja; je usposobljen za sodelovanje s starši na roditeljskih sestankih in govorilnih urah; zna pripraviti in dobro voditi delavnice in razne neformalne oblike sodelovanja s starši; ima dobre osebnostne lastnosti; zna komunicirati, vzpostavljati demokratične odnose do staršev in njihovih otrok; se dodatno izobražuje in izpopolnjuje na področju sodelovanja s starši; pozna in uporablja andragoška načela dela z odraslimi.

- kompetence učitelja za kakovostno sodelovanje glede na odnos in komunikacijo s starši

Učitelj pri oblikah sodelovanja s starši upošteva in realizira andragoška načela (npr. demokratičnost in funkcionalnost), upošteva želje in potrebe staršev, s sodelovanjem pridobiva praktične izkušnje za delo s starši, upošteva razlike med starši, s starši dobro sodeluje, do staršev ima korekten odnos, jih zna poslušati in jim svetovati (Mikša 2013).

Sodelovanje s starši

Ko govorimo o sodelovanju med starši in šolo, moramo biti pozorni na to, da vsak stik še ne pomeni sodelovanja. Uspešno sodelovanje je omogočeno, če je prisotna učinkovita komunikacija,

katere temelj predstavlja odziv učitelja na različne potrebe staršev, njegova sposobnost usklajevanja različnih namer staršev, zaznavanje potreb in reševanje konfliktov (Šrot in Rizman 2013, 226).

Starši potrebujejo učitelje in vzgojitelje, ki imajo dobro razvite komunikacijske spretnosti. Med učitelji in starši je treba graditi pristen medosebni odnos, kulturo dialoga in reševanja problemskih situacij v spoštovanju in sprejemanju značilnosti drug drugega (Kalin 2009). Nekateri strokovnjaki menijo, da se neučinkovitost učiteljeve komunikacije pogosto kaže v napačno uporabljenih oblikah besednega sporazumevanja (npr. kritiziranje, avtoritarni odnos) ter v oblikah in pristopih sodelovanja (s starši ravna kot z otroki, sodelovanja ne načrtujejo, ne sprevidijo njihovih problemov ...). Poudarja tudi, da se mora učitelj zavedati posledic svoje neučinkovitosti, slabih odnosov v sodelovanju in komunikaciji s starši ter za nastalo situacijo prevzeti odgovornost (Šrot in Rizman 2013, 227).

Oblike vključevanja staršev

Pri definiranju razmerja med starši in učitelji poznamo tristopenjsko konceptualizacijo, ki zajema informiranje (izmenjavo mnenj o posameznem otroku), vplivanje (vpliv staršev na organizacijo vzgojno-izobraževalne institucije) in vključevanje (neposredno delo staršev v razredu). Trhlen (2012) dodaja še dve ravni, in sicer pomoč staršev otroku pri domači nalogi in sodelovanje preko lokalne skupnosti (v Šrot in Rizman 2013, 228).

Različni strokovnjaki navajajo različne oblike in nivoje vključevanja staršev. Ob poudarjanju njihove povezanosti in prepletenosti navajajo dve osnovni delitvi.

Prva delitev obsega vključevanje staršev po modelu razvijanja kognitivnih (npr. jezikovne spretnosti) in metakognitivnih spretnosti (načrtovanje, spremljanje in samouravnavanje učenja) ter vključevanje staršev po modelu razvijanja motivacije (spodbujanje otrokovih dosežkov) (Mikša 2013).

Druga delitev pa zajema vključevanje staršev doma (pomoč pri otrokovih šolskih zadolžitvah, zagotavljanje pogojev za učenje, pomoč pri domačih nalogah ...) in zunaj doma (obisk knjižnic, galerij, predstav, razstav ...) ter vključevanje staršev v šoli (stiki staršev in učiteljev na roditeljskih sestankih, govorilnih urah, prisostvovanjih na šolskih prireditvah).

Obstaja več različnih opredelitev oblik vključevanja staršev, vendar nobena ne vsebuje čarobnega recepta, s pomočjo katerega bi bilo mogoče na preprost način vzpostaviti partnersko sodelo-

vanje med učitelji in starši. Strokovnjaki navajajo šest oblik vključevanja staršev, ki spodbujajo partnerstvo:

- 1. Odgovornost družin** za zadovoljitev otrokovih osnovnih življenjskih potreb ter zagotavljanje vzgoje otroka.
- 2. Komuniciranje.** Starši potrebujejo učitelje z dobro razvitimi komunikacijskimi spretnostmi. Uspešno sodelovanje omogoča odziv učitelja na različne potrebe staršev, sposobnost usklajevanja različnih namer staršev, zaznavanje potreb in reševanje konfliktov. Poleg tega Kalin (2009) izpostavi, da je med učitelji in starši treba graditi pristen medosebni odnos, kultura dialoga, problemske situacije pa reševati v spoštovanju in sprejemanju drug drugega. Osnovni pogoj, da do zaupanja in odgovornosti sploh pride, predstavlja stalen stik oziroma pogosto komuniciranje (Cankar in drugi 2009).
- 3. Prostovoljstvo,** za katero je značilna pomoč staršev učiteljem in vodstvu šole pri izvajanju šolskega programa, zunajšolskih aktivnosti, pomoč otroku pri domačem delu, njihovo vključevanje pri pouku, pomoč pri ekskurzijah, izletih ...
- 4. Domače učenje.** V obdobju predšolskega učenja so starši otrokovi prvi učitelji. Domače učenje predstavlja vključevanje staršev pri učenju skozi igro, pri domačih nalogah idr.
- 5. Odločanje.** Starši imajo po zakonodajnih določilih preko predstavnikov v Svetu staršev in Svetu šole možnost sodelovanja pri odločitvah šole, ki se nanašajo na izobraževanje in vzgojo njihovih otrok.
- 6. Sodelovanje s širšo skupnostjo.** Sodelovanje šole in učiteljev znotraj lokalne skupnosti, kot npr. s podjetniki, kulturnimi institucijami, vladnimi in nevladnimi organizacijami, univerzami in drugimi šolami, bi doprineslo k boljši kakovosti vzgoje in izobraževanja in nudilo podporo družini in staršem.

Pri vseh navedenih oblikah vključevanja staršev je izrednega pomena načrtovanje sodelovanja, opredelitev ciljev in uporaba ustreznih oblik sodelovanja s starši. Vse navedeno pa je potrebno prilagoditi svojim izvedbenim zmožnostim (Šrot in Rizman 2013, 229).

Oblike in metode dela s starši bi lahko glede na zapise strokovnjakov v literaturi in na podlagi lastnih izkušenj razdelili na formalne in neformalne. Pri formalnih oblikah dela so to roditeljski se-

stanki, govorilne ure, predavanja strokovnjakov za starše, timski sestanki, telefonski pogovori kot oblika informiranja, videokonference in komunikacija na daljavo, pogovori ob vpisu, informativni obiski staršev v šoli, Svet staršev in Svet zavoda.

Stik staršev s šolo in učitelji pa se vzpostavlja tudi preko domačih nalog in predstavlja najbolj elementarno obliko sodelovanja staršev s šolo in povezovanja z učitelji ob pogoju, da starši sodelujejo pri domačem učenju otrok (Šrot in Rizman 2013, 228).

Tovrstne oblike so namenjene predvsem izmenjavi informacij in podatkov o učencih. Te oblike veljajo za tiste, kjer učitelj ali vzgojitelj kot strokovnjak nagovarja starše in jim razlaga, kaj in kako naj počnejo, kaj je v redu, kaj bi bilo potrebno (spremeniti). Lahko rečemo, da tukaj ni pravega sodelovanja, starši in učitelji niso enakovreden partner in ne delajo skupaj v dobro otroka. Posledično se zaradi tega tudi starši takih srečanj ne udeležujejo ali se jih celo izogibajo.

Neformalne oblike dela so precej raznolike in se med vzgojno-izobraževalnimi ustanovami precej razlikujejo. Nekatere so zavedene v literaturi, druge nastajajo in se razvijajo na novo. Mednje lahko uvrstimo telefonske pogovore, obiske staršev v vzgojno-izobraževalni ustanovi, družabna in kulturna srečanja (pikniki, čajanke, pohodi, praznovanja rojstnih dni, zaključki ob koncu šolskega leta, proslave ...), obiske strokovnih delavcev na domu, skupine za starše, delavnice za starše, svetovalno-terapevtske delavnice in predavanja, spletne strani in socialna omrežja, bloge, pogovore ob prevzemu otroka (podaljšano bivanje, interesne dejavnosti, odhod iz zavoda za konec tedna ...), obiske skupine otrok za en dan na domu (ogled kmetije, določene dejavnosti, obrti, poklica ...), vključevanje staršev v pouk ali delo v vzgojno-izobraževalni ustanovi (predavanja staršev, predstavitev poklica, skupno branje, prisotnost pri praznovanjih ...), starševske večere, dneve odprtih vrat, pedagoško vodenje na daljavo ipd.

Cilji teh oblik sodelovanja so predvsem usmerjeni v podporo staršem, krepitev starševske in partnerske vloge, pomoč pri reševanju družinskih zapletov, učenje ustreznih ravnanj ob specifičnih težavah otroka, učenje družinskih vlog, povečanje in izboljšanje komunikacije v družini in tudi med vzgojno-izobraževalnim zavodom in starši, pogovor o dvomih in bojznih staršev, spreminjanje družinskih vzorcev ter oblikovanje realnih ciljev in pričakovanj (Dečman in Bogataj 2002).

Neformalnih oblik sodelovanja je v vzgojno-izobraževalnih zavodih precej manj kot formalnih (Šrot in Rizman 2013, 231). Nekateri strokovnjaki

(Intihar in Kepec 2002) menijo, da učitelji, starši in tudi učenci ob neformalnem druženju gradijo most spoštovanja, zaupanja in sodelovanja in tako bi se bilo priporočljivo več posluževati neformalnih kot formalnih oblik sodelovanja s starši.

Sodelovanje strokovnih delavcev s starši se precej razlikuje. Z nekaterimi starši sodelujejo redno, z nekaterimi zgolj občasno. Velikokrat pa so v situaciji, ko bi želeli sodelovati s starši, pa z njihove strani ni pravega odziva ali ga sploh ni. Strokovni delavci želijo biti staršem v pomoč in oporo, jim svetovati in se jih trudijo razumeti in sprejeti. Pri sodelovanju s starši izmenjujejo informacije in skušajo najti skupni jezik, skupno pot in rešitev. Večina strokovnih delavcev izhaja iz pozicije, da so starši enakovreden deležnik v pogovoru.

Strokovni delavci v večini sodelovanje s starši označujejo kot zelo pomembno. Sodelovanje pri naša vpogled v družinsko življenje, pomoč pri razumevanju otroka, pomoč pri delu z otrokom in uspeh pri vzgoji (Šrot in Rizman 2013, 233).

Težave pri sodelovanju

V procesu sodelovanja pa velikokrat prihaja do različnih težav in ovir, med katere spadajo:

- Situacijske ovire (časovna stiska, finančne težave, krajevna oddaljenost).
- Ovire strokovnih delavcev (pomanjkanje znanja, nezadostna strokovna usposobljenost, pomanjkanje izkušenj in spretnosti, lastna nesigurnost in nezaupanje ter negotovost).
- Ovire s strani staršev (nesodelovanje, nezainteresiranost, neiskrenost in laganje, izogibanje, kritiziranje, obtoževanje, nerazumevanje situacije, precenjevanje sposobnosti otrok, nemoč pri vzgoji in usmerjanju otrok, agresivno vedenje staršev, prenašanje krivde s starša na učitelja, mobing v smislu izkrivljanja resnice, izsiljevanje za višjo oceno, podkupovanje in fizično nasilje).
- Sistemske ovire (sistem organizacije v vzgojno-izobraževalni ustanovi, nerazumevanje ali drugačni pogledi vodstva, druge institucije, ki se vključujejo v socialno življenje družine in otroka).

Dobro sodelovanje učitelja s starši je odvisno od njegove osebnosti, značaja, zavedanja njegove vloge, kakovosti poučevanja, sprotnega obveščanja staršev o uspehu in težavah njihovih otrok, vključevanja staršev v delo razreda, spodbujanja medsebojnega sodelovanja z neposrednim (razgovori, telefonski pogovori) in posrednim (pisna obvestila, elektronska pošta, spletna stran, forum) komuniciranjem s starši (Šrot in Rizman 2013, 236).

Zaključek

Iz raziskav, ki so bile narejene, in na podlagi lastnih izkušenj lahko zaključimo, da se je vloga učiteljskega poklica spremenila. Človek v sodobni družbi naj bi razvil določene lastnosti, ki bi mu omogočale delovanje v heterogenih skupinah in multikulturnih družbah. Učitelji in vzgojitelji potrebujejo znanja za avtonomno odločanje, varno delo ter interaktivna znanja, ki bi olajšala sposobnost komuniciranja. Učitelji nastopajo v vlogi kompetentnih strokovnjakov, ki bodo pomagali sooblikovati določene kompetence učencev, učiteljev/sodelavcev in staršev za lažje življenje in vključenost v sodobno družbo. Sprejemanje odgovornosti in spoprijemanje s tveganji bi moralo biti razdeljeno med vse akterje izobraževalnega procesa na šoli in zunaj nje. Med primeri dobrih praks zasledimo finski sistem, kjer so učitelji kompetentni in visoko izobraženi strokovnjaki, cenjeni s strani države, šolskega sistema, staršev, ki se zavedajo vrednosti znanja in izobraževanja, oboji cenijo strokovnost, delavnost, samoiniciativnost in odgovornost. Učitelj pa deluje kot mentor, ki išče znanje in vodi tim (Šrot in Rizman 2013, 237).

Na uspešnost sodelovanja in komuniciranja med vključenimi deležniki v vzgoji in izobraževanju vpliva več različnih dejavnikov. Različne metode in oblike dela s starši pa so tiste, ki nam omogočajo, da je sodelovanje bolj ali manj uspešno. Zelo pomembne pa so izkušnje in strokovna usposobljenost strokovnih delavcev, da vedo, katere metode in oblike dela obstajajo ter katero uporabiti v določeni situaciji, da bo komunikacija čim bolj uspešna in učinkovita.

Na uspešnost sodelovanja in komuniciranja med vključenimi deležniki v vzgoji in izobraževanju vpliva več različnih dejavnikov. Različne metode in oblike dela s starši pa so tiste, ki nam omogočajo, da je sodelovanje bolj ali manj uspešno. Zelo pomembne pa so izkušnje in strokovna usposobljenost strokovnih delavcev, da vedo, katere metode in oblike dela obstajajo ter katero uporabiti v določeni situaciji, da bo komunikacija čim bolj uspešna in učinkovita.

Viri in literatura

1. Cankar, F., Kolar, M. in Deutsch, T. (2009). Učitelji in starši – partnerji z različnimi pričakovanji. V: F. Cankar in T. Deutsch (ur.) Šola kot stičišče partnerjev: sodelovanje šole, družine in lokalnega okolja pri vzgoji in izobraževanju otrok, str. 100–119. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
2. Celinšek, D. in Markič, M. (2011). Nova vloga učitelja in učiteljeve kompetence pri problemsko naravnem učenju. Pedagoška obzorja, let. 26: str. 94–108.
3. Intihar, D. in Kepec, M. (2002). Partnerstvo med šolo in domom: priročnik za učitelje, svetovalne delavce in ravnatelje. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
4. Kalin, J., Resman, M., Šteh, B., Mrvar, M., Govekar Okoliš, M. in Mažgon, J. (2009). Izzivi in smernice kakovostnega sodelovanja med šolo in starši. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
5. Mikša, L. (2013). Sodelovanje s starši otrok v vzgojnih ustanovah.
6. Peklaj, C. (2006). Definiranje učiteljskih kompetenc – začetni korak za prenovo pedagoškega študija. V: C. Peklaj (ur.) Teorija in praksa v izobraževanju učiteljev, str. 19–28. Ljubljana: Center za pedagoško izobraževanje Filozofske fakultete.
7. Rečnik, F., Slivar, B., Dekleva, J., Stavanja, M., Kuntarič Hribar, I., Šinkovec, I., Kavčič, U. in Kočevar, B. (2004). Pedagoško-andragoško usposabljanje: priročnik za usposabljanje izobraževalcev (mentorjev, inštruktorjev, trenerjev). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
8. Standardi za učenca 21. stoletja. (2011). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
9. Šrot K., Rizman Herga N. (2013): Mnenje osnovnošolskih učiteljev o usposobljenosti za sodelovanje s starši, Revija za elementarno izobraževanje, let. 6 (št. 2/3): str. 223–239.
10. Trhlen, P. (2012). Krepitev poklica kot primata družbenih vlog in vpliv le-tega na sodelovanje med starši in šolo. Ljubljana: Filozofska fakulteta – diplomsko delo.